

MATEJEVA KLAUZULA I PASTORAL RASTAVLJENIH

Kriza braka i obitelji jedan je od najmučnijih problema našeg vremena, pa dakako i Crkve. Milijuni kršćanskih brakova nasukani na manje i veće hridine života razbijeni su i kao olupine brodova bespomoćno lutaju jednim mutnim nevremenom koje im ne pruža nikakve pomoći i nade. Javljaju se glasovi u Crkvi i izvan nje da se taj problem mora temeljito sa svih strana proučiti i naći pomoć i spasenje tolikim stradalnicima i lutaocima. »Od Koncila na ovamo sve je više glasova, koji upozoravaju da se ne smije zatvarati oči pred stvarnošću, koja nije ružičasta i da se moraju tražiti putovi, kako pomoći onima, koji su bez vlastite krivice došli u sukob s ustaljenom crkvenom praksom glede ženidbe i obiteljskog života. Jedan od najglasnijih poziva na ozbiljnije suočenje sa stvarnim stanjem, koji je odjeknuo cjelom Crkvom, bila je hrabra intervencija egipatskog melkitskog patrijarha Zoghby-a na II. Vat. saboru, kad je upitao, »ima li Crkva pravo jednom nedužnom rastavljenom vjerniku odgovarati: 'Pomozi sam sebi! Ja nemam za tebe rješenja'«. ¹

Učiteljska Crkva svjesna je dubine zla i problema pa nastoji na razne načine da jednom snažnijom i suvremenijom evangelizacijom dublje zahvati u život suvremenog svijeta, dakako s tim i u konplikiranu problematiku suvremenog braka i obitelji. To je bila jedna od glavnih motivacija i bitnih odrednica II. Vatikanskog sabora. Međutim, sve je više glasova da to nije dosta i da problem treba zahvatiti mnogo radikalnije i revolucionarnije. Svjedoci smo, kako pastoralna briga u borbi za poboljšanje i liječenje teškog stanja uvodi u bitku i egzgezu i spekulativnu teologiju i sociologiju i psihologiju. Neki tiše a neki glasnije nude Crkvi, po njihovu mišljenju, jedino ispravno rješenje »premisлити dosadašnju crkvenu praksu o rastavi braka na temelju studija crkvene tradicije i napose biblijskih tekstova koji govore o ženidbi«. ²

Taj smjer pastoralke ima pred očima u prvom redu tolike već razorene brakove, a manje lijek i pomoć onima koji još nisu stradali. U tom cilju aktualizira se poznata Matejeva klauzula (Mt 5, 32 i 19, 9) i kuša dokazati da su preljubom upropašteni brakovi u svojoj i naravnoj i sakramentalnoj biti uništiti i da se nad njihovom ništavnosti mogu sklapati novi i posvećeni. Što može i mora misliti o toj stvari Zapadna, Katolička Crkva koja je gotovo dvije tisuće godina i teoretski i praktično stala na stanovištu da je brak dvoje krštenih u svojoj biti nerazrješiv pa makar se u njemu i preljub dogodio? A poznato je da je Istočna Crkva više -

¹ Dr. IVAN DUGANŽIĆ, *Ženidba i ženidbena nerazrješivost u Bibliji*, u »Nova et Vetera«, Sarajevo 1977, sv. 2, str. 41.

² Isti, nav. mj., str. 41.

- manje kroz svu povijest prakticirala potpuni razvod u slučaju preljuba. A pod utjecajem Justinijanova zakona kao razlog za puni razvod braka dodala je i još neke uzroke, pa je brak u Istočnoj Crkvi ostao nerazrješiv samo onda kad to bračni drugovi sporazumno ne žele.³ I ako se jednoga dana dokaže da je Katolička Crkva u ovoj tako važnoj stvari bila u zabludi i ljudima namećala teret koji im Krist nije htio nametnuti, bit će to velika sjena nad njezinom i poviješću i bićem. Zato problem treba istražiti sa svih strana, jer nije riječ samo o filološkoj dimenziji Matejeve klauzule, već o nesagledivim pastoralnim, moralnim i eklezijalnim posljedicama.

Što nam kažu relevantni tekstovi NZ?

Iako nam »Novi zavjet ne pruža nikakvu sistematsku teologiju ženidbe i obitelji, ... ipak ... jedini aspekt, kojemu je posvećeno više pažnje i o kojemu nam je NZ sačuvao zapisan i Isusov stav, jest problem ženidbene rastave«⁴ Zato je potrebno donijeti odgovarajuće tekstove.

Matej među antitezama Govora na gori donosi: »Također je rečeno: 'Tko otpusti svoju ženu neka joj da otpusni list!' A ja vama kažem: Svaki onaj koji otpusti svoju ženu — osim zbog bludništva — navodi je na preljub, i koji se oženi takvom otpuštenicom, čini preljub« (Mt 5, 31—32).

Ista klauzula kod Mateja nalazi se u poglavlju 19, 9, ali u drugom i vrlo karakterističnom kontekstu: »Približiše mu se farizeji, u nakani da ga kušaju, te ga upitaše: 'Je li dopušteno čovjeku otpustiti svoju ženu s kojeg mu drago razloga?'« (Mt 19, 3). (Ovo »s kojeg mu drago razloga« želim posebno podcrtati).

»On im odgovori: 'Zar niste čitali da ih je Stvoritelj, kad ih u početku stvori, stvorio muško i žensko, i da je rekao: Zato će čovjek ostaviti oca i majku te će prionuti uz ženu svoju, pa će oboje biti samo jedno tijelo? Prema tome, oni nisu više dva, nego jedno tijelo. Dakle: što je Bog sjedinio, neka čovjek ne rastavlja!' Nato ga upitaše: 'Kako je onda Mojsije naredio da se ženi daje otpusni list i da se otpusti?' On im odgovori: 'Mojsije vam je zbog vašeg okorjelog srca dopustio da možete otpustiti svoje žene. Ali u početku nije bilo tako. A ja vama kažem: Tko otpusti svoju ženu — osim zbog bludništva — te se oženi drugom, čini preljub; i tko se oženi otpuštenicom, čini preljub'« (Mt 19, 4—9).

Paralelno mjesto kod Marka (10, 3—12) glasi isto kao i kod Mateja uz manjak Matejeve klauzule »osim zbog bludništva« i primjene Isusova stava na Markovu zajednicu, koja je za razliku od Matejeve, poznavala razvod braka ne samo na inicijativu muža nego i žene. Zato treba odmah reći, da se ovdje ne radi o prilagođivanju Isusova stava nekim konkret-

³ Vidi: Dr. VITOMIR JELIČIĆ, *Kanonsko ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, Sarajevo 1930, str. 199.

⁴ Dr. IVAN DUGANDŽIĆ, nav. mj., str. 41.

nim prilikama, kako to kažu Hofmann, R. Gall i Schnackenburg,⁵ nego o jasnoj i jednostavnoj primjeni toga stava.

Paralelno mjesto kod Luke glasi: »Svaki onaj koji otpusti svoju ženu te se oženi drugom, čini preljub. Tko se oženi onom koju je njezin muž otpustio, čini preljub« (Lk 16, 18).

Isusov stav Pavao iznosi ovako: »Oženjenima naređujem — ne ja, nego Gospodin — da se žena od muža ne rastavlja; ako li se rastavi, neka ostane neudata ili se izmiri sa svojim mužem; i da muž ne otpušta žene« (1 Kor 7, 10—11).

Po općoj ocjeni današnje egzegeze od gore navedenih tekstova najstariji je Pavlov. Prva Korinćanima napisana je oko 55. godine. Sve je još dakle bilo »svjež« i blisko početku. Iz Pavlovih riječi posve je jasno da »ne naređuje on, nego Gospodin da se žena od muža ne rastavlja«. Nešto je drugo u Pavlovu tekstu vrlo značajno: Pavao priznaje mogućnost odvajanja žene od muža i obratno, ali za takvu situaciju on traži: ili se izmiriti ili, ako je to moguće, onda ostati bez žene, odnosno žena bez muža. Prema tome, jasno je da Pavao poznaje i priznaje mogućnost »rastave od stola i postelje«. Međutim, odmah treba reći da veliki Taržanin, koji u ženidbi vidi »veliku tajnu«, razlog za tu rastavu nije mogao vidjeti u bilo čemu — kao što se danas toliki rastaviše zaista bilo zbog čega — već u nečemu krupnu, u nečemu preko čega ljudsko srce ili nikako ili vrlo teško može prijeći. A to je, u svakom slučaju, najprije preljub, jer se u bračnim razmimoilaženjima i sukobima lakše prijeđe preko svega drugoga nego preko preljuba.

Iz gornjeg Pavlova teksta još nešto proizlazi: Preljub ne uništava braka u njegovu sakramentalnom bitku, jer se i nakon razdvajanja muž i žena mogu »izmiriti« i ne moraju nanovo sklapati brak. A kad bi preljub uništio brak u njegovu sakramentalnom bitku, onda za ponovni zajednički život ne bi bilo dosta samo izmirenje.

Prema tome, Matejeva klauzula nije »pod pritiskom povijesne stvarnosti *pretvaranje* Kristova stava u podnosivu normu ponašanja, kako to tvrdi Schnackenburg, nastala u Matejevoj zajednici«, već je nužni zaključak i zakonita primjena na život: izvedena iz sakramentalnosti braka, »neka ostane neudata«, ali i iz Kristova respekta pred zakonitim osjećajima ljudske naravi koja u spajanju s nadnaravi ne biva ni uništena ni omalovažena, već samo oplemenjena.

Upravo to treba u našem razmišljanju posebno naglasiti i podcrtati: Matejeva klauzula nije proizvod zajednice u kojoj je Matej djelovao, da bi ta zajednica mogla »podnosivije« živjeti (zašto se onda ne bi mogla dogoditi i druga neka »pretvaranja«, da bi se moglo »podnosivije« živjeti i spasiti?). Ona se u stvari nalazi i kod Luke i kod Marka, kamo na implicitan i prikriven način.

Luka kaže: »Svaki onaj koji otpusti svoju ženu te se oženi drugom, čini preljub« (Lk 16, 18). Baltensweiler drugi dio rečenice smatra sekun-

⁵ Usp. I. DUGANDŽIĆ, nav. mj., str. 48.

darnim dodatkom kojim je Luka otupio prvotnu oštricu Isusova stava, zato je — prema njegovu shvaćanju — smisao dodatka: »Rastava kao takva je dozvoljena, zabranjena je samo ponovna ženidba«. ⁶ Baltensweiler je vrlo oštroumno razglobio cijelu Lukinu rečenicu i posve logično iz nje zaključio, da Luka zna za »rastavu od stola i postelje«, samo nije išao do kraja i pitao se: Da li je Luka mogao i smio otupiti oštricu Kristova stava? I drugi primjećuju da Lukin »dodatak«: »i oženi se jednom drugom« miriše na Baltensweilerov zaključak o »rastavi od stola i postelje« pa im se apriori čini »problematičnim«. Isti smisao imamo i kod Marka. Zato se ni kod njega: »Ako li žena otpusti svoga muža i uda se za drugoga, čini preljub« (Mk 10, 12), ne može govoriti, kako smo već istakli, o prilagodivanju i modificiranju, nego samo o logično izvedenoj primjeni jasnog stava i principa.

Da lakše dođemo do pravog smisla Matejeve klauzule, moramo se poslužiti još nekim zajedničkim principima. Jedan od njih glasi: Manje jasna mjesta treba tumačiti iz jasnih. I Luka i Marko i Pavao u ovoj su stvari savršeno jasni: Rastave koja bi omogućila drugu zakonitu ženidbu nema. ⁷ Zaključak o »rastavi od stola i postelje« dosta se lako nameće, kao što se nametnuo i evanđelistima, ali bez ikakva prilagođivanja i modificiranja nauke, pogotovu bez »pretvaranja« Kristova stava u »podnosivu normu ponašanja«.

Za naš slučaj nije nevažno da je Zapadna Crkva od početka kroz svu povijest problem shvaćala u smislu »rastave od stola i postelje«. Egzegeti će reći: To za nas nije ni malo važno. Mi imamo pred sobom tekst i tražimo njegov smisao! Tako će reći protestant koji ne prizna da se »riječ Božja nalazi u Pismu i u životu Crkve« (DV 12). A ovdje se ne radi o prostoru gdje Crkva ne bi bila kompetantna, kao u slučaju Galileja, već se radi o njezinu zakonitom području na kome uči i djeluje kao »stup i tvrđava istine« (1 Tim 3, 15).

Zato, kad se uzme sve u obzir, onda se nameće slijedeći zaključak: Krist kod Mateja rješava dva pitanja: Rastava »zbog kojeg mu drago razloga«, koju su Živodi tako obilno činili, i autoritativna pouka »ja vam kažem«, da je brak po Božjoj volji i po svojoj naravi nerazrješiv u svome bitku. Matej se nije pokazao preciznim u stilizaciji dok govori o svršetku svijeta i propasti Jeruzalema (jasnoća stilizacije ne spada na objavu), pa se, čini se, ni u ovom slučaju nije najpreciznije izrazio. Zato se njegova klauzula mora vezati uz samo otpuštanje zbog kojeg mu drago razloga, a ne uz razrješenje braka i mogućnost ponovne ženidbe. Mada se ovaj zaključak ne nameće nužno iz same stilizacije kakvu mi imamo, on je ipak siguran i jasan iz šireg i užeg konteksta, ali ga sugerira i sama dobro razglobljena stilizacija.

Danas je gotovo opće mišljenje da je Matejeva klauzula »redakcijski zahvat« kanonskog Mateja, dogradnja. Ali se u shvaćanju njezina smisla

⁶ H. BALTESWEILER, *Die Ehe im Neuen Testament*, ATHANT 52, Zürich 1967, 69.

⁷ Usp. RBT, 1553.

bitno razlikuju. Jedni misle, zastupnici i podržatelji stanovišta o »rastavi od stola i postelje«, da je klauzula samo logični i jasni izvod iz Kristova stava, da je ženidba po volji Božjoj još »od početka« u svojoj biti nerazrješiva, dok drugi drže da ona dopušta razvod u korijenu. Međutim, ovi posljednji nužno iskaču na brisani prostor na kome moraju odgovoriti na pitanje: Da li je evanđelist u načelu mogao »pretvoriti« Kristov stav u neku podnosivu normu ponašanja? Ako je Krist jasno i izričito kazao da je ženidba nerazrješiva, da li je evanđelist zbog »prilagođivanja« svojoj zajednici mogao istovremeno ostati i u Duhu Svetom kojim piše Božju riječ i reći ljudima: Ženidba je po sebi nerazrješiva, ali ako se negdje dogodi preljub, ona se može razriješiti?!

Na ovom se pitanju križaju i razdvajaju bitno različite ekleziologije, zato i soteriologije, a vjerojatno onda i Kristologije. U dogmatskoj konstituciji II. vatikanskog sabora »Dei Verbum« stoji: »Bog je predobrostitivo uređio da ono isto, što je objavio za spasenje svih naroda, ostane dovjeka neiskvareno« (sp. S. V.). Ako je kanonski Matej zbog prilagodbe svojoj zajednici izmijenio Kristov stav o razrješivosti braka, zar to nije stvarno krivotvorenje toga stava? Badava se zavaravati »nužnim dinamizmom razvoja«, jer u autentičnom razvoju objave »raste jedino zapažanje kako predanih stvari tako i riječi« (DV, 8), a ne sama Objava u svome fondu. I ako je Matej zbog prilagođenja svojoj zajednici mogao zbog preljuba dopustiti razrješivanje braka u korijenu, zar neki drugi Apostol to isto nije mogao učiniti zbog nekoga drugog delikta kojim su se u njegovoj zajednici razarali brakovi? Idemo očito prema apsurdnu. A to nam govori: Ako su izvodi apsurdni, onda ni pretpostavke ne mogu biti u redu.

Zastupnici gornje teze kažu, da to vrijedi samo za preljub, jer preljub uništava ljubav u korijenu, zato i brak. Ali ako je uništena stvarna ljubav podloga iskorjenuća braka, onda i svaki drugi delikt koji bi uništio ljubav isto bi tako bio podloga za iskorjenuće braka. Teolozi Istočne Crkve tu su bili logični pa su, osim preljuba: malo kroz vrata, malo kroz prozor, napupili toliko razloga za rastavu braka, da je ona na dohvat svakome koji je poželi. I kad čovjek pogleda ujedno i pravi arsenal za rastavu kod Istočnjaka i svakodnevnju praksu, i sve to usporedi s Kristovom onako čvrsto i autoritativno izraženom voljom, onda se opravdano pita: Pa što je još ostalo od te volje?

Pastoralni planovi s Matejevom klauzulom

Širom Evrope i Amerike mnogi pastoralci s Matejevom klauzulom prave velike planove i najavljuju ružičaste nade. Ako Crkva stane na stanovište (ima ih već dosta koji su stali i bez Crkve!) da Klauzula omogućuje razvrgnuće bračne sakramentalne veze, oni se nadaju da će goleme rane tolikih kršćanskih brakova i obitelji na toj podlozi biti brzo i lako zaliječeni.

Ali ti se ljudi zavaravaju.

Prvo, najveći broj »havarisanih« brakova ne bi se ni osvrnuli na mogućnost da ponovo »srede« svoj brak u Crkvi. Oni bi i dalje živjeli bez Crkve. Da su i malo pomljivije osluškivali glas Crkve, najveći broj tih i takvih ne bi doživio svoje bračno i obiteljsko rasulo.

Jedan bi manji broj, istina, tim putem uredio i ozakonio pred Crkvom svoje stanje, našli bi kakav takav svoj mir. Ali bi pri tom iskrsele gotovo bezbrojne poteškoće. Jedna od njih: Poznato je da i u svijetu i kod nas imamo veliki broj upropaštenih brakova ne samo zbog preljuba, nego i zbog drugih razloga i delikvencija. Da li bi se u novoj situaciji omogućilo sklapanje novoga sakramentalnog braka ne samo nevinima u materiji preljuba, nego i ostalim nevinima, kako to pledira patrijarha Zoghby? I dalje: Ako je bračna sakramentalna veza u korijenu preljubom uništena, što je s krivom strankom? Ako je nestalo braka nevinoj stranci, onda ga isto tako nestalo i onoj koja je preljub izvršila! Dakle, koliko god izvršiš preljub, toliko ti se omogućuje sklapanje novih posvećenih brakova! Pavao bi se apostol »zadivio« na tom domišljatošću i ljubavlju prema jadnim dušama!

I onda: Kako bi tu situaciju doživjeli oni bračni drugovi koji su se borili i još uvijek se junački bore da sačuvaju svoj brak od svega, od preljuba posebno, što ga može podlokati i uništiti? Zar se ne bi na usnama takvih pojavio gorak prigovor: Napravi preljub i već si slobodan promijeniti ženu! Crkva te čeka raširenih ruku da te nanovo posveti i blagoslovi!

27. lipnja 1979. Hans Küng održao je intervju za jutarnji dnevnik na austrijskom radiju. Između ostalog je rekao: »Uskraćivanje sakramenata rastavljenima nije potpuno kršćansko, budući da bi se Isus u današnjoj situaciji drugačije ponašao.«⁸ Rijeka, dakle, teče dalje. Euharistija ne samo rastavljenim zbog preljuba, nego naprosto rastavljenima! Zašto? Jer Hans Küng sigurno zna da bi se Isus u toj stvari ponašao onako kako on misli! Ne treba se varati: Hans Küng za svoju tezu ima podosta pristataša po svoj Evropi. Čudo bi bilo, kad ih ne bi bilo i kod nas. Neki su među njima sigurno i dobronamjerni, iskreno bi željeli pomoći ljudima. Neki su nepromišljeni slabići koji nemaju snage pred ljudima govoriti istinu pa ispadaju »milosrdniji i bolji« od samog Boga. Možda su neki zahvaćeni i mutnom podvodnom kontestacijom na sve što je do sada bilo, pa u borbi za nove i bolje »strukture« miniraju i same temelje Zgrade. Možda su tu i tamo i stražari pozaspali pa ne znaju »što se događa u noći«.

⁸ Bilten AKSA, od 6. VII. 1979.